

MOKSLINIS GYVENIMAS

Istorinės atminties akademija – tikslai, nuveikti darbai, veiklos perspektyvos

Istorinės atminties akademija (toliau – IAA) – Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedros darbuotojų bendruomenės iniciatyva sukurta institucija – apie savo gyvavimo pradžią paskelbė 2006 m. kovo 10 d., kai prof. Alfredas Bumblauskas perskaitė programinę paskaitą „Išbarstyta Lietuvos atmintis“. IAA bendradarbiai, oficialiame įstaigos tinklalapyje www.iaa.lt apibrėždami šios institucijos tikslus, teigia siekią reaguoti į šiuolaikinės Lietuvos istorinės kultūros tendencijas ir prisidėti prie naujų – europietiškos Lietuvos tapatybės modelių formavimo darbo. Pirmieji veiklos metai IAA bendradarbiams buvo labai intensyvūs. Apie tai, kokios priežastys nulėmė IAA atsiradimą, kas nuveikta ir kokie darbai šios institucijos laukia artimiausioje ateityje „Lietuvos istorijos studijų“ redakcijos vardu šios įstaigos mokslinį vadovą prof. Alfredą Bumblauską 2007 m. birželio 8 d. klausinėjo Aurimas Švedas.

Aurimas Švedas: Kokie lietuvių visuomenės istorinės sąmonės kaitos ypatumai (prof. Edvardas Gudavičius pasakytų – „naujomis aplinkybėmis užgimęs ‘socialinis užsakymas’“) paskatino Jus su idėjiniais partneriais steigti Istorinės atminties akademiją?

Alfredas Bumblauskas: Tai vienas iš pačių sunkiausių klausimų. Juk bet kokie istorinės atminties, istorinės kultūros ar atminties kultūros

(šiuo atveju į tų sąvokų skirtybes ir jų prasminių kontekstų aiškinimą nesileiskime) reiškiniai ką tik pateiktą klausimą paverčia nevienareikšmiu. Istorikas visuomet orientuojasi į tam tikrus visuomenės lūkesčius, bandydamas suvokti, ką potencialūs jo darbo adresatai norėtų sužinoti apie savo tautą bei valstybę. Tačiau čia pat reikia suformuluoti išlygą: labai dažnai yra sunku pasakyti, kas pirmas suvokė ir išreiškė tavo minėtą „socialinį užsakymą“. Kartais šį judesį atlieka visuomenė, o kartais – patys praeities tyrinėtojai. Šiuo požiūriu aš, kaip vienas iš Lietuvoje susiklosčiusios akademinės bendruomenės narių, labai aštriai juntu dar vieną įtampą, kuri atveria trečią mūsų svarstomo klausimo plotmę. Man visiškai akivaizdu, kad tie, kurie stengiasi byloti: „mes esame visuomenė!“ iš tiesų negali pretenduoti į visuomenės balsą. Ką tik paminėti, garsiai savo nuomonę reiškiantys žmonės yra tam tikrų praeities mąstymo modelių reiškęjai. Jie turi tvirtą idėjinį užnugarį, tam tikras tradicijas ir aiškų suvokimą, jog Lietuva gali būti „tik tokia ir jokių būdu ne kitokia“. Išgirdus jų samprotavimus man dažniausiai kildavo klausimas: „ar taip iš tikrųjų yra kaip jūs teigiate?“ Beje, ši pozicija dažniausiai įvardijama kaip „humanitarinis mąstymas“. Tačiau su tuo aš nelabai norėčiau sutikti: humanitarais, mano nuomone, reikėtų laikyti tuos, kurie Lietuvą regi kaip „visatos lašelį“.

Šie žmonės nenori žiūrėti vien tik į „lietuviybės lašelį“, nes šalia Lietuvos egzistuoja ištisos dar nepažintos erdvės. Tokią poziciją aš visiškai suprantu. Tačiau mūsų visuomenėje humanitariniu mąstymu vadinamas kažkas kitas...

Aurimas Švedas: O kaip tada reikėtų įvardyti tą, anot Jūsų, „praeities mąstymo modelį“, būdingą žmonėms, siekiantiems byloti visuomenės vardu?

Alfredas Bumblauskas: Tikriausiai „stereotipine lietuviybės formule“, kuria operuojantys žmonės niekada nesusimąsto apie paradoksus. Kad būtų aiškiau, apie ką kalbama, galiu pateikti vieną pavyzdį: mes džiaugiamės esą imperialistai, sukūrę valstybę „nuo jūros iki jūros“. Tačiau tuo pat metu norime sau ir pasauliui pasirodyti kaip labai humaniška ir „švelni“ tauta. Stereotipinėje lietuviybės formulėje šie tarpusavyje nederantys dėmenys kažkokiu būdu koegzistuoja vienas šalia kito, nekeldami jokios įtampos. O esminis klausimas taip ir lieka neduotas bei neatsakytas: jeigu mes buvome tokie švelnūs ir geri, tai kaip mums pavyko užgrobti didvalstybę sudariusias teritorijas? Galbūt priešai, išvydę akinantį mūsų kariaunų grožį, patys atverdavo savo miestų vartus? O senovės lietuviai įeidavo pro juos rankose laikydami gėles? Tokie vaizdiniai yra visiškai nesąmonė! Tačiau jie iki šiol funkcionuoja! Paminėsiu dar keletą tarpusavyje visai nederančių, tačiau mūsų aptariamame mąstymo modelyje kažkaip išsitenkančių prieštarūnų teiginių: bet kuris, vidury nakties iš lovos išverstas, statistinis lietuvis gali atraportuoti: „Mes be Vilniaus nenurimsim!“ Tačiau čia pat jis pripažins, kad mes XVII–XVIII a. saldžiai „miegojome“, nesirūpindami savo sostine. O štai lenkai minėtu laikotarpiu statė ir visai gražino mūsų miestą! Todėl lietuviams šiuo atveju reikėtų apsispręsti: 1. arba mes „nemiegojome“ XVII–XVIII šimtmečiais ir todėl galime drąsiai

reikšti savo pretenzijas į Vilnių; 2. arba mes išties „kažkur kitur kažkuo kitu užsiiminėjome“ ir tada – lenkų pretenzijos į Vilnių nėra jau tokios nepagrįstos!

Kaip minėjau, nemaža mūsų humanitarų bendruomenės dalis yra išipareigojusi šiems stereotipinio mąstymo vaizdiniams.

Aurimas Švedas: Ir jokių veiksmingų alternatyvų pastariesiems vaizdiniams iki šiol nebuvo pasiūlyta?

Alfredas Bumblauskas: Ilgamečio Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto profesoriaus Edvardo Gudavičiaus konstruojamas Lietuvos istorijos modelis yra kitoks ir kartu – daug veiksmingesnis už mano aptartus stereotipinių formulių rinkinius. Šio istoriko pastangomis buvo kuriamas alternatyvus Lietuvos vaizdinys, kuris turėjo funkcionuoti kaip griežta loginė konstrukcija. Iš šio suvokimo, kuris atsirado apie 1985–1987 metus, kai jau buvo galima daugiau pasakyti tiek savo cecho viduje, tiek bendraujant su kitų socialinių bei humanitarinių mokslų atstovais, kilo noras kažko imtis. Taip gimė televizijos laida „Būtovės slėpiniai“. Joje bandėme svarstyti įvairius alternatyvaus „stereotipinei lietuviybės formulei“ Lietuvos istorijos modelio aspektus. „Būtovės slėpinių“ laida gyvavo nuo 1993 iki 2004 metų, telkdama tam tikrą bendraminčių grupę. Todėl manau, kad dabar jau galime kalbėti apie dvi Lietuvos istorijos rekonstravimo metodologijas ir du praeities vaizdinius pateikiančius naratyvus.

Aurimas Švedas: Dėl „stereotipinės lietuviybės formulės“ gajumo ir nemažo poveikio tiek mūsų akademinėi bendruomenei, tiek plačiajai visuomenei ginčytis negaliu. Tačiau kartais man vis dar kyla įtarimų, kad Jūsų su profesoriumi Gudavičiumi konstruoti alternatyvūs Lietuvos istorijos vaizdiniai kol kas vis dar egzistuoja tam tikroje „intelektualinėje laboratorijoje“. O jų sklaida visuomenėje pakankamai lėta...

Alfredas Bumblauskas: Nenorėčiau su šiuo teiginiu sutikti. Jaučiu, kad mūsų „laboratorijoje“ konstruojamas idėjas akivaizdžiai palaiko Lietuvos jaunuomenė, ir tai manęs nestebina. Juk Vasario 16-oji atstovauja romantizmo epochai, o štai Kovo 11-ąją visai pagrįstai galima sieti su roko epocha arba dar kitaip – su skirtingų kartų estetika. Žinoma, toks pareiškimas skamba gana abstrakčiai, todėl galiu pateikti konkretų pavyzdį – IAA glaudžiai bendradarbiauja su jaunąja akademinės bendrijos dalimi. Čia galėčiau paminėti lotyniškosios barokinės kultūros integravimo į mūsų istorinę kultūrą projektą, prie kurio esmingai prisideda Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto žmogus Mindaugas Kubilius.

Taip pat norėčiau pasidžiaugti, kad mūsų konstruojamas idėjas pozityviai vertina ir verslo pasaulio žmonės. Štai IAA kartu su Lietuvos verslininkais įgyvendina projektą „Lietuvos tapatybės formulė ir verslas“.

Dar vienu aktyvaus mūsų „laboratorijoje“ konstruojamų idėjų santykio su šiandienos visuomene, stengiantis atliepti jos lūkesčius, pavyzdžiu derėtų laikyti ir IAA bendradarbiavimą su viešąja įstaiga „Europos namai“. Šiuo atveju IAA aktyviai prisideda prie Lietuvos įvaizdžio strategijos kūrimo ir yra susitelkusi prie Vilniaus įvaizdžio strategijos.

Aurimas Švedas: O kaip į Jūsų idėjas reaguoja Lietuvos politinio elito atstovai? Imkime kad ir Konservatorių partiją, kurios atstovai visuomet bandė suformuoti aktyvų, vertybinį santykį su tautos bei valstybės praeitimi.

Alfredas Bumblauskas: Nuo pat nepriklausomybės atkūrimo konservatoriai savo Lietuvos istorijos ir dabarties vaizdinius kūrė remdamiesi iš esmės stereotipinėmis lietuviybės formulėmis. Tačiau šios partijos lyderis profesorius Vytautas Landsbergis šiuo metu aiškiai atsistojo į Gegužės trečiosios konstitucijos šalininkų gretas. Vadinasi,

tam tikri virsmai vyksta ir šiuo atveju prie jų tikrai prisidėjo Gudavičiaus koncepcijos sklaida.

Taigi, Landsbergio negalima vertinti vienareikšmiškai: jis yra labai talentingas, gal net genialus politikas, kuris aiškiai matė, kokie buvo 1990-ųjų Lietuvos resursai. Visi mano sanklodos inteligentai ar intelektualai puolė polemizuoti bei konstruoti naujoviškus modelius, o epochinėje sąvartoje reikėjo remtis kokiomis nors stabiliomis struktūromis ir tuoj pat imtis darbo... Tikriausiai ši priežastis buvo viena svarbiausių, kodėl buvo pasirinkta tradicinė, stereotipinė, nacionalistinė linija, kuri ir tapo tveriamos naujosios Lietuvos pagrindu. Dėl to, kas nuveikta, galima profesoriui tik padėkoti. Drįstu spėti, jog jis, darydamas konkrečius darbus, tuo pat metu laukė, kada gi mūsų visuomenė subręs naujiems virsmams, kuriuos provokuotų naujų idėjų įtraukimas į apyvertą. Tačiau čia slėpė didžiulis pavojus: laikantis tokios taktikos, visuomenę galima užkonservuoti Čiurlionio vizijų ir pagoniškų piliakalnių pasaulyje. Įvertinęs šias aplinkybes aš ir drįstu teigti, jog Gudavičiaus koncepcijos buvo naujoviškos, provokuojančios revoliucijas mūsų galvose. Galbūt šis istorikas ne visuomet įvertindavo, kokį rezonansą sukels jo teiginiai, laužantys stereotipų struktūras. Tačiau Gudavičius visuomet elgėsi kaip akademinės bendruomenės atstovas, o ne kaip skaičiuojantis galimų savo žingsnių padarinius politikas. Ir šia prasme profesorius buvo teisus. Tačiau jis kartais visai be reikalo išiveldavo į diskusijas su oponentais, ginančiais „stereotipinės lietuviybės formulę“.

Aurimas Švedas: Kodėl Jūs sakote „be reikalo?“ Juk polemika leidžia patikrinti konkrečių teiginių gyvybingumą ir atsparumą kritikos ugniai.

Alfredas Bumblauskas: Mano giliu įsitikinimu, tokiose polemikose reikia visai kito lygmens argumentų ir jų pateikimo būdo. To prof. Gudavičius paprasčiausiai neįvertino. Juk aka-

deminė tiesa, susiliečianti su visuomenei opiais istorinės sąmonės plotais, turi pereiti įvairius jos parengimo viešumai etapus. Mokslininkas tam tikrais atvejais privalo netgi išlaukti arba savo tezes išsakyti sverdamas, kokį efektą jie sukels konkrečioje perspektyvoje. Tai – sudėtingi mechanizmai. O Gudavičius daugeliu atvejų veikė kaip bekompromisiškas ledlaužis. Profesoriaus dėka, kaip minėjau, mūsų visuomenėje įvyko tam tikrų permainų. Nors ir skausmingai... Kas man leidžia formuluoti išvadą apie įvykusias permainas? Jau ne kartą esu susidūręs su tuo, kad stereotipinės mąstysenos žmonės palengva ima pripažinti teisę egzistuoti kitiems Lietuvos istorijos ir dabarties vaizdiniais. Beje, 2005 metų rugsėjo 15–17 dienomis Vilniaus universitete vykusio istorikų suvažiavimo metu į savo oponentus kreipiausi remdamasis būtent šia nauja skirtimi: „jūs Lietuvą regite ir mylite savaip, tačiau tai nesuteikia jums teisės uždrausti man turėti savo vaizdinius bei supratimą, kokia forma aš turiu tėvynei reikšti savo meilę!“ Reikia pasakyti, jog aštriausiai mus su Gudavičiumi kritikavę istorikų cecho atstovai šio suvažiavimo metu, kuluaruose vykusiose diskusijose, pripažino tokios skirties galimybę. Taigi buvo įteisintas paradigmatis skirtumas tarp tam tikrų Lietuvos istorikų bendruomenių. Ir šis žingsnis, mano nuomone, yra labai svarbus.

Aurimas Švedas: Besiklausant Jūsų man į galvą šovė dar viena mintis: ar IAA gimimas nebuvo iš dalies lemtas noro atskirti du santykio su Lietuvos istorijos praeitimi būdus – emociją ir refleksiją? Juk stereotipas visuomet yra labiau „išjausta“, o ne „išmąstyta“ struktūra...

Alfredas Bumblauskas: Tavoji pasiūlyta skirtis yra pernelyg sudėtinga. Tai, ką veikia IAA, nėra grynoji akademinė veikla... Pasaulyje valinga tam tikrų reiškinių ar fenomenų refleksija visų pirma užsiima universitetai. Jau dvidešimt metų Vokietijoje ir Prancūzijoje yra dirbama su-

sitelkus į vadinamąją „atminties kultūrą“ ir ne tik aiškinamasi, „kas buvo Karolis Didysis“, bet ir svarstoma, „kodėl Karolis Didysis audrina europiečių protus išstisus 1200 metų?“ Taip suformuluota problema yra labai įdomi bei perspektyvi. Ją svarstant tuoj pat paaiškėja, kad istorikų teiginiai apie šią personaliją ne visuomet susisiečia su tuo, ką Karolis Didysis reiškia šiandienos Europos kasdienybei ir netgi – geopolitinei darbotvarkei. Juk šią asmenybę buvo pasitelkę „į pagalbą“ tiek prancūzų, tiek vokiečių imperializmas – Pirmojo pasaulinio karo mūšiuose į mirtį ėjo tūkstančiai skirtingų armijų karių, kuriems Karolio Didžiojo idėja įkvėpdavo drąsos. Ką tai reiškia? Ogi tai, kad konkrečiais atvejais istorikų darbai vaidina minimalų vaidmenį konfigūruojant istorinės sąmonės formas. Istorikai negali sustabdyti karų ir sutaukyti žmonių. Tačiau praeities tyrinėtojai neretai patys paskatina išsižiebtį vieną ar kitą konfliktą...

Aurimas Švedas: Tačiau Lietuvos situacija, man regis, yra kiek kitokia. Čia istorikai iki šiol neretai įsivaizduoja save kaip burtininkus, užsidiariusius dramblio kaulo bokštuose ir kartkartėmis pasirodančius šių bokštų balkonuose byloti apačioje susirinkusiai tautai „visą tiesą“...

Alfredas Bumblauskas: Lietuvoje situacija iš tiesų visai kita nei Vokietijoje arba Prancūzijoje. Čia egzistuojančių akademinų struktūrų atstovai reiškia bekompromisišką ištikimybę XIX a. metodologijai, puoselėjančiai objektyvumo siekį. Tokią situaciją visokeriopai skatina ir šiandieninė Lietuvos mokslo politika, kurios principai yra sukonstruoti pagal chemikų ar fizikų cechuose veikiančias vidines bendrabūvio taisykles. O šios taisyklės humanitaroms nepalieka jokių galimybių judesio laisvei. Maža to – jos visokeriopai skatina istoriką krapštytis prie kokios nors Radvilų arba Sapiegų genealogijos smulkmenos ir tuo pat metu bandyti ją prakišti kokiam nors užsienio leidiniui. O mūsų su tavimi šiandien svars-

tomos problemos lietuviškosios mokslo politikos požiūriu yra visiškai bevertės, nes jos negalės garantuoti pakankamo „mokslinės veiklos taškų“ skaičiaus ir t. t., ir pan. Taigi šiandien gyvuojanti Lietuvos mokslo politika yra absoliučiai atitrūkusi nuo Lietuvos humanitarinių mokslų plėtros strategijos reikmių. Galėčiau suformuluoti dar žiauriau – ji visiškai nepaiso Lietuvos valstybės reikmių! Mūsų fizikai, primetę visiems „mokslinės veiklos taškų“ rinkimo pasjansą, tikrai nesukurs Lietuvos valstybės strategijos! Tą patį galiu pasakyti ir apie chemikus ar matematikus. Tokią strategiją konstruos politologai, istorikai, teisininkai, filologai.

Aurimas Švedas: Tikslųjų arba gamtos mokslų atstovai iš tiesų turėtų kurti Kalifornijos valstijoje egzistuojančio „Silicio slėnio“ analogus Lietuvoje, o ne valstybės raidos bei jos mokslo politikos strategijas...

Alfredas Bumblauskas: Taip. Šie mokslininkai turėtų kurti „slėnius“ sau ir atskiras rinkmenas mums, kuriomis socialinių bei humanitarinių mokslų atstovai galėtų pasinaudoti galvodami, kaip Lietuvos valstybės pasiekimus gražiau pateikti tarptautinei bendruomenei. Manau, atėjo laikas griežtai pasakyti, jog ne tikslųjų ar gamtos mokslų atstovai konstruos mūsų valstybės ideologiją.

Aurimas Švedas: Strategijos konstruojamos iš pradžių aptarus tam tikras teorines / ideologines jų autorių nuostatas ir aiškiai deklaravus, kokių metodologinių instrumentarijumi bus naudojamosi... Kaip būtų galima apibūdinti šiuos IAA veiklos pamatus?

Alfredas Bumblauskas: Mes labai ilgaiėjome link suvokimo, kas yra negerai su mūsų istorijos mokslu. Šiuo atveju turiu omenyje ne tiek neigiamą gamtos ar tikslųjų mokslų atstovų peršamos „mokslų vertikalės“ poveikį, kiek sovietmečiu egzistavusius represinius istorikų

bendruomenės priežiūros mechanizmus. Tie mechanizmai skatino žmones susitelkti į siauras problemas – sulįsti į savotišką „vėžlio kiautą“. 1990-aisiais paskelbus nepriklausomybę, didžioji praeities tyrinėtojų cecho dalis tikėjosi, kad galės ir toliau dirbuotis įprastais būdais. Tačiau ilgainiui paaiškėjo, kad visuomenė ir laikas reiskia praeities tyrinėtojų bendruomenei jau visai kitokius pageidavimus. Gerai, kai žmogus yra tam tikros srities profesionalas ir gali tiksliai bei korektiškai formuluoti teiginius apie konkrečius praeities ir dabarties reiškinius. Bet šiandien to jau nebepakanka! Lietuvių istorikas XXI amžiuje privalo mokėti pažvelgti į savo tautos bei valstybės praeitį iš Baltarusijos, Lenkijos ar Rusijos gyventojų perspektyvos. Tačiau šio gebėjimo jau irgi neužtenka... Šiandien reikia turėti suvokimą, kodėl sprogdinamas Londono metro arba kuo lietuviui svarbūs (o gal nesvarbūs) yra įvykiai Darfūre. Pagaliau mes privalome adekvačiai vertinti Europos Sąjungos politiką ir atsakyti į klausimus, ar mums „skauda“ dėl baskų problemų? O kaip su katalikų bei protestantų nesantaika Šiaurės Airijoje? Mūsų tai neliečia, o gal?..

Aurimas Švedas: Ką visu tuo norite pasakyti? Lietuvių istorikų tarpukariu susimeistrauti varstotai, ant kurių buvo konstruojami Lietuvos istorijos vaizdiniai, paseno?

Alfredas Bumblauskas: Gyvenimas įgyja tokį pagreitį, jog mes su tarpukaryje subrandinta kultūra nebegalime ne tik kad adekvačiai suprasti pasaulio, bet ir nesugebame atrasti jame sau deramos vietos. Įsikibę į stereotipinę lietuviybės formulę, mes tiesiog uždusime... Šiuo atveju aš nenoriu pasakyti, kad IAA turi pretenzijų išugdyti europietiškos prabos istorinės kultūros modelį lietuvių visuomenėje. Tačiau paskatinti mokytiis tikrai norime. O mokytiis yra iš ko. Europa jau dvidešimt metų svarsto, kad istorija privalo būti aktyvi. Istorikai turi mąstyti ne tik apie tai, kas

buvo, bet ir nuolat kelti klausimą: „O kaip tai, kas buvo, veikia dabartį?“

Aurimas Švedas: Ir tuo pat metu svarstyti – kokiais būdais praeitis gali padėti tiek istorikui, tiek ir jo darbus skaitančiam žmogui išgyventi dabartyje...

Alfredas Bumblauskas: Be jokios abejonės. Šiuo atveju mes grįžtame prie vokiečių istoriografijos istoriko, teoretiko bei didaktiko Jörno Rūseno. Šis galingas mąstytojas yra atkreipęs dėmesį į tai, kad kiekvienas žmogus turi istorinį jausmą. Juk kiekvienas iš mūsų puikiai prisimename, ką teko išgyventi vaikystėje, kokios mintys bei svajonės tuo metu mus lankė. Kiekvienas iš mūsų taip pat gali palyginti, kuo vaikystės išgyvenimai skiriasi nuo dabartinių patirčių. Taigi kiekvienas žmogus yra istorikas bent jau savo biografijos atžvilgiu. Kiekvienas žmogus šiek tiek yra praeities tyrinėtojas ir atpasakotojas, nes prisimena savo tėvus ir senelius. Todėl istorija, kaip joks kitas mokslas, yra artimas kiekvienam iš mūsų. IAA signalizuojamų bei svarstomų problemų kontekstams svarbiausia ši Rūseno maksima: „Istorija yra pergyvenimas.“ Istorija privalo padėti žmogui susivokti laike svarstant klausimą „kur mes esame?“ Atsakius į jį galima eiti toliau: „ar tai, kas mus supa, yra mūsų kūrybos padarinys, o gal – istorijos artefaktai?“, „ką mes privalome išsaugoti, o ką galime griauti?“ Tokių klausimų yra daug, o atsakymai į juos sukuria konkrečios visuomenės vykdomą istorinės kultūros politiką. Taigi, tam tikrus teorinius bei metodologinius pagrindus IAA gavo ir iš Rūseno. Beje, itin svarbius konceptus, kuriais mes operuojame, yra suformulavęs ir Pierre Nora su bendraminčiais. Turiu omenyje prancūzų sukurta „atminties vietų“ („les lieux de mémoire“) koncepciją. Šios idėjos sklinda ne tik Vokietijoje ar Prancūzijoje – kiek teko patirti, panašius klausimus ima svarstyti olandai ir austrai. Kažkas daroma ir Didžiojoje Britanijoje.

Matant šiuos procesus, natūraliai kilo klausimas: „O kas yra Lietuva?“ Ar Lietuva yra tai, ko mano karta, besiklausydama roko muzikos, nepriėmė iš principo? Pavyzdžiui, mes maištavome prieš tarybinę estradą, kuri mums buvo ne kas kita kaip tarpukario romantizmo aidai. Svetimi roko kartai, kuriai esu linkęs priskirti save, buvo ir patys įvairiausi paradai – tiek sovietmečiu, tiek atkūrus nepriklausomybę.

Aurimas Švedas: Sovietmečio paradų atgrasumą savo kailiu esu patyręs ir aš, nors geriausiu atveju galėčiau pretenduoti tik į Douglaso Couplando apčiuoptos ar (re)konstruotos X kartos chronologines ribas bei tapatumą, visiškai priešingą roko kartos maištingumui... Jaučiu, kad imame nuklysti nuo IAA veiklos aptarimo, kuris turėtų būti šio mūsų pokalbio ašis, tačiau labai jau smalsu paklausti – kuo Jūsų kartai užkliuvo nepriklausomybės paradai? Tarkim, žygiuoja šalia Seimo ar prezidentūros koks nors tarpukario laikus menantis generolas...

Alfredas Bumblauskas: Juk tarpukaryje išugdyti generolai nieko nepadarė, kas priklausė pagal pareigas! Tad nelabai yra dėl ko ir žvanginti ordiniais marširuojant miesto gatvėmis. Kur jų garbė? – klausėme mes tada ir to paties teiraujamės dabar. Jeigu pasipriešinti nebuvo sąlygų (beje, aš niekada to klausimo sau nekėliau) – ar buvo sukurtas planas „R“, kuris numatytų vyriausybės pasitraukimą į užsienį, kariuomenės veiksmus intervencijos ir okupacijos atveju ir šių veiksmų pateikimo visuomenei metodiką? O gal to meto generolams, kaip tipiškiems miesčionims, terūpėjo iš varganų ūkininkų susirinkti pinigus ir sukurti sau bei savo artimiesiems „elitinį Kauno paveikslėlį?“ Tokiu atveju tėvynės ir karininko garbė tikrai nebuvo tai, dėl ko 1940-aisiais reikėjo jaustis pažemintam... Jeigu aš esu teisus, tai gal šlykštu? O gal panašiai nepriimtini dabar yra ir žurnalo „Stilius“ puslapiuose mirgantys vaizdai? Juk tėvynė iki šiol yra suvargusi, o mes

Vilniuje ir vėl renčiame kažkokius smetoninės Lietuvos „dolce vita“ standartus, į kuriuos gali įsisprausti tik labai ribotas žmonių skaičius. Man tai yra nepriimtina... Iš viso to kyla klausimas – ar mes galime iš istorijos gauti ne tik erzinančių artefaktų, bet ir tam tikrų orientyrų šiandienai? Istorinė kultūra šiuo atveju turi būti kuriama operuojant ilgais nuotoliais bei klausiant – kuriame amžiuje ir kokie buvo mūsų tautos herojai? Kokiomis sąlygomis jie brendo ir kovojo? Ar šie herojai pastūmėjo Lietuvos civilizaciją bent per metrą į priekį?

Aurimas Švedas: Bandyką susivokti šiuose klausimuose...

Alfredas Bumblauskas: Bandyką susivokti tokiuose klausimuose aš suprantu kaip mane supančios bendruomenės kūrybą. Iškėlę šiuos klausimus galime išvysti, jog ši bendruomenė buvo užvaldžiusi didžiules erdves ir sukūrusi jose tam tikrų fenomenų. Galime pradėti kad ir nuo to, jog lietuviai į Baltarusiją nunešė žodį „skilandis“, o apibendrinimams šiuo atveju tikrų pri(si)minimas, kad būtent mūsų dėka rusų pasaulis buvo padalytas į dvi monadas. Viena jų ilgą laiką įėjo į LDK sudėtį. Šie dalykai yra mūsų kūryba! Galbūt šiandieniniam žmogui ką tik paminėtus faktus sunkiai apsiverčia liežuvis pavadinti kūryba. Tačiau ar viduramžiais galėjo egzistuoti kitokios jos formos? Žinoma, kas nors gali mums paprieštarauti, kad Lietuva buvo tik šakalas, sekęs paskui mongolų tigrą. Ir šiuo atveju aš nepulčiau ginčytis. Taip iš tiesų buvo. Tačiau kodėl aš visa tai turėčiau užmiršti?

Aurimas Švedas: Ir kas iš viso to paaiškėja?

Alfredas Bumblauskas: Kas iš viso to paaiškėja? Ogi tai, kad LDK paveldas priverčia lietuvių mąstyti atliekant ne atimties, o sudėties veiksmą. LDK mus skatina ne atsižadėti vieno ar kito fenomeno, bet nuolat klausiti: „o gal ir tai yra mūsų?“ Beje, šis klausimas yra formuluojamas jau

ne imperialistine prasme. Lietuviai, duodami šį klausimą, turi išmokti mąstyti apie savo protėvių sukurtą „kapitalą“. Apie tokį kapitalą yra nuolat mąstoma rengiant IAA veiklos gaires bei įgyvendinant konkrečius projektus, organizuojant renginius, ruošiantis paskaitoms ir seminarams.

Aurimas Švedas: Taigi, IAA nuolat galvoja apie lietuvių „kūrybinį kapitalą“.

Alfredas Bumblauskas: Būtent. Kūrybinį kapitalą! Todėl lietuvis nebegali laikytis skeptiko pozicijos ir abejingai pareikšti: „Ne, tai man svetima!“ Šiame kontekste pirmuoju mano idėjiniu oponentu galima laikyti ne Joną Basanavičių ar Simoną Daukantą, o Augustiną Voldemarą, kuris būtent ir laikėsi tokios pozicijos. Šis žmogus Mykolui Romeriui yra į akis išrėžęs: „Mums tokio tipo lietuvių nereikia!“ Žinoma, kai kas bando aiškinti, jog kitaip Lietuva susitverti negalėjo. Tokį argumentą būtų galima pripažinti jei, žvelgdami į tuo metu susiklosčiusią situaciją, nematyume istorinės alternatyvos. O juk alternatyva buvo! Tokia alternatyva derėtų vadinti Lietuvos tautų suvažiavimą. Žinoma, ne Voldemaras ir ne minėtas renginys lėmė 1918-aisiais kurtos valstybės likimą. Jis priklausė nuo didžiųjų geopolitinių žaidėjų – Rusijos, Vokietijos ir šiek tiek Lenkijos veiksmų. Tačiau ši aplinkybė nepaneigia mano tezės, jog alternatyva egzistavo. Todėl XXI a. kalbėti apie tai, kad Lietuva turėtų likti ištikima Voldemaro nubrėžtai linijai, ypač įvertinus šios personalijos vaidmenį 1926 metų įvykiuose bei turint omenyje pagrįstus įtarimus, esą jis buvo Rusijos įtakos agentas, man atrodo nerimta. Tiesa, Voldemaro suformuluotą poziciją vėliau bandė švelninti Antanas Smetona. Tačiau ir jam rusai mokėjo pinigus už antilenkiškus straipsnius! Žinoma, savo rankomis Antanas galbūt ir neėmė, bet Zofija – ne vieną šimtą rusiškų rublių įsidėjo į kišenę! Ir tai yra tautininkų gėda. Kai visi šie dalykai susidėlioja į vietas – natūraliai kyla klausimas...

Aurimas Švedas: Klausimas, ar Lietuva su „voldemarine“ tapatybe ir Zofijos kišenėje šiugždančių rusiškų rublių brėžiama „pageidautina“ visuomenės laikysena turi ateitį?

Alfredas Bumblauskas: Taip. Ar yra kokia nors perspektyva? Ką roko kartos jaunimas mąstys apie savo tėvynę? Kad tai yra viso labo tik kanklių kraštas, todėl pats laikas krautis lagaminus ir vykti į Londoną?

Aurimas Švedas: Dalis jaunimo dabar savęs turės klausyti jau ne: „kodėl turėčiau likti?“, o „dėl ko aš turėčiau grįžti į Lietuvą?“

Alfredas Bumblauskas: Teisinga pastaba. Dėl ko grįžti? Ką Lietuva po 1990-ųjų sukūrė naujo? Kuo mes skiriamės nuo sovietinės arba – Smetonos, Basanavičiaus, Daukanto – Lietuvos? Nuo LDK? O juk mes dabar gyvename visai kitokiomis sąlygomis ir jos mums kelia visiškai naujų, dar niekuomet nepatirtų sunkumų. Todėl reikia kažką galvoti!

Aurimas Švedas: Jūsų išėities pozicijos, tam tikras idėjinis bei teorinis tapatumas ima aiškėti. Dabar būtų įdomu sužinoti, kokius „žemėlapius“ Jūs su savo partneriais esate pasirinkę IAA veiklai? Tiksliau – kokias veiklos sritis norėjote aprėpti?

Alfredas Bumblauskas: Vienas iš svarbiausių IAA tikslų – plėtoti vadinamąją ULB koncepciją. Žymus lenkų emigrantas Paryžiuje, „Kultūros“ redaktorius Jerzy Giedroycas iškėlė geopolitinę idėją, jog reikia sukurti kultūrinę bei geocivilizacinę ULB (ULB – savarankiškų ir Lenkijai draugiškų Ukrainos (su Lvovu), Lietuvos (su Vilniumi) ir Baltarusijos (su Gardinu) valstybių regiono koncepcijos santrumpa). Tiesa, reikia pripažinti, jog eidami šia kryptimi kol kas padarėme labai nedaug. Tačiau šiuo atveju yra objektyvių priežasčių – daugelį IAA judesių stabdo arba sulėtina specifinė Baltarusijos situacija. Nepaisant to per metus IAA pasiekė kai kurių apčiuopiamų rezultatų – Vilniuje įsibėgėjo

seminarų ciklas „LDK paveldo dalybos“ (2006 m. spalio 7 d. įvyko pirmasis seminaras „Ukraina LDK paveldo dalybose“, norėčiau paminėti ir tu pačių metų gruodžio 2 dieną surengtą intelektualine prasme itin produktyvų trečiąjį šio ciklo seminarą „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos idėja ir likimas tautų istoriografijoje“), 2006 metų gegužę dalyvauta „Europos dienose“ Ukrainoje, su paskaitomis nuolat lankytasi Lenkijoje, stiprinti ryšiai su IAA idėjiniais partneriais Baltarusijoje.

Taigi, Lietuva, Ukraina, Lenkija ir Baltarusija yra mūsų regionas, jį mums davė istorija, todėl privalome dirbti čia nuosekliai ir atkakliai. Kito pasirinkimo tiesiog nėra...

Aurimas Švedas: Norėčiau dar šiek tiek plačiau aptarti ULB koncepciją ir jos sklaidą. Gal galėtumėte apie šią geopolitinę Giedroyc'o idėją papasakoti šiek tiek plačiau?

Alfredas Bumblauskas: Tai yra koncepcija, kurią nuo 1951 metų plėtodamas Giedroycas nuosekliai laužė lenkų išėivijos mentalitete egzistavusius nacionalistinius stereotipus. Šios koncepcijos pamatinis teiginys byloja, kad Lenkija artimoje arba tolimoje perspektyvoje privalės skaitytis ir bendradarbiauti su šalimis, kurios yra į rytus nuo jos. Tam tikru laiku šias šalis Lenkija buvo užvaldžiusi, vykdydama kultūrinio istorinio imperializmo politiką. Įvertindamas pastarąją aplinkybę Giedroycas siūlė be jokių skrupulų ir sentimentų atmesti tokį elgsenos modelį, nes Lenkijai yra reikalingi trys savarankiški subjektai – Lietuva, Baltarusija ir Ukraina. Šių valstybių Lenkijai, anot Giedroyc'o, reikia ne tam, kad jos atliktų buferio vaidmenį Rusijos atžvilgiu. Atsižvelgdamas į tai, kad Lietuva, Baltarusija ir Ukraina buvo amžinų Lenkijos bei Rusijos imperializmų sandūrų vieta, Giedroycas suformulavo premisą, kad šioje erdvėje turi atsirasti istoriniai subjektai, privalėsiantys atlikti labai svarbią užduotį. Lietuva, Baltarusija

ir Ukraina Giedroyco koncepcijoje ilgainiui turės padėti formuotis Rusijai, pereinant iš imperialistinės valstybės į kažkokį kitą būvį. Todėl reikia įvairiomis formomis ir įvairiose srityse intensyviai bendrauti su rusais, tuo pat metu padedant jiems išgyventi visuomeninių politinių struktūrų transformaciją. Žvelgiant iš tokios perspektyvos gimė ir Giedroyco bendraminčio Juliuszo Mieroszewskio pamokymai lenkams. Mieroszewskis siūlė tautiečiams įsiklausyti į lietuvių nuomonę ir juos suprasti, atkreipdamas dėmesį į tai, kad Jogailaičių idėja yra labai vertinama Lenkijoje. O paprastam ukrainiečiui, lietuviui ir baltarusiui ji, kaip taikliai pabrėžė mano minėtas lenkų intelektualas, reiškė ne ką kita, kaip lenkiškąjį imperializmą. Šio imperializmo pagimdytų mentalinių struktūrų laužymas leido išsikristalizuoti ULB idėjai, atvėrusiai puikias mūsų regiono tautų bendradarbiavimo perspektyvas.

Aurimas Švedas: Ši koncepcija tiesiog elegantiška, tačiau bandant suteikti jai tam tikrą turinį IAA bendradarbiams neabejotinai iškilis labai daug sunkumų...

Alfredas Bumblauskas: Giedroyco idėja iš tiesų verčia tiek lenkus, tiek lietuvius galvoti, koks bus ULB turinys. Šiuo atveju galėtume pasvarstyti Lietuvos atvejį. Ar šiame kontekste tinkama ir adekvati yra etninės Lietuvos samprata? Manau, kad Giedroycas niekuomet nepasirašytų po tokiu pasiūlymu. Produktyvi čia man atrodo Henryko Wisnerio pateikta „starolitwynų“ ir „mlodolitwynų“ koncepcija. Rugsėjo 6 dieną, Lecho Kaczynskio vizito į Lietuvą metu, aš ir Wysneris skaitėme pranešimus prezidentūroje. Būtent tuomet lenkų profesoriaus iškeltos idėjos apie dvi Lietuvos paskatino mane svarstyti ką tik išvardytas problemas. 1998 metais pasirodžiusioje jo sintezėje yra skyrius „Dwa narody Litwy“, tačiau tuo metu jo idėjos man „nesuskambėjo“. Taigi šalia Giedroyco ULB koncepcijos dar reikėtų sureikšminti ir Wisnerio dviejų Lietuvų

įžvalgą. Šiuo metu jos yra svarbiausi IAA „intelektualiniai katalizatoriai“.

Aurimas Švedas: Koks buvo pirmasis impulsas imtis įgyvendinti ULB koncepciją? Ganėtinai ilgas mūsų bendravimo „įdirbis“ man leidžia teigti, kad lietuvių ir lenkų santykių trajektorijos Jus domino labai seniai, tačiau apie Giedroyco idėjas išgirsti teko visai neseniai...

Alfredas Bumblauskas: Iš tiesų, tiek skaičiuojamas įvairias paskaitas, tiek rašydamas tekstus, dažnai svarstydavau įvairias lenkų ir lietuvių santykių peripetijas bei istorinius-istoriografinius-idėjinius-ideologinius kontekstus. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę man visuomet regėjosi, kad konfliktas su lenkais dėl Vilniaus jau priklauso praeičiai. 1997 metais Vygriuose Czesławas Miłoszas, Juliuszas Bardachas, Leonas Brodowski kaip lenkų atstovai, Tomas Venclova, Bronys Savukynas ir aš – kaip lietuvių – pasirašėme „Vygrių deklaraciją“. Tai buvo simbolinis žingsnis, kuriuo norėjome parodyti, kad lenkų ir lietuvių konfliktas dėl Vilniaus yra užmirštas ir kapstytis po praeitį ieškant pretekstų abipusėms nuoskaudoms netikslinga. Tai tapo man atspirties tašku naujų idėjų svarstymui. Juk sovietmečiu Lenkija mums atliko „lango“ į Vakarus funkciją. Beje, šį momentą pabrėžiau 2007 m. rugsėjo 5 d. prezidentūroje sakydamas kalbą, skirtą Lietuvos ir Lenkijos diplomatinių santykių užmezgimo sukakčiai. Šis proginis renginys tikrai nebuvo pirmasis, kuriame aš sureikšminau Lenkijos vaidmenį lietuvių visuomenei sovietmečiu. Tačiau nepaisant mano valingų pastangų modeliuoti lietuvių ir lenkų santykių perspektyvą, 2006-aisiais kelionės į Kijevą metu, traukinyje perskaitęs Giedroyco 1999 m. gruodžio 31 d. duotą interviu, aš patyriau lengvą sukrėtimą. Juk ta koncepcija iki šiol nebuvo adekvačiai įvertinta ir pripildyta istorinio turinio!

Džiugu, jog mano siekiui sureikšminti ir įgyvendinti Giedroyco koncepciją pritarė ir IAA

bendradarbiai. Todėl šalia minėto lenkų intelektualo koncepcijos sklaidos įvairių straipsnių bei pranešimų konferencijose ar seminaruose metu, IAA aktyviai dalyvavo ir 2006 metais vykusiuose Giedroyco gimimo 100-osioms metinėms pažymėti skirtuose simbolinio pobūdžio renginiuose: lapkričio 25 dieną Kijeve (Lietuvai šiame renginyje atstovavau aš ir eseistas Rolandas Rastauskas) ir lapkričio 30 dieną Vilniaus universitete.

Aurimas Švedas: Kuriuos iš IAA 2006–2007 metais suorganizuotų renginių būtų galima įvardyti kaip savotišką „rišamąją medžiagą“, padedančią įgyvendinti ULB koncepcijoje nužymėtus tautų bendradarbiavimo orientyrus?

Alfredas Bumblauskas: Čia visų pirma reiktų prisiminti mano jau fragmentiškai pristatytą 2006 m. gruodžio 2 d. Vilniaus universitete įvykusį trečiąjį projekto „LDK paveldo dalybos“ seminarą „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos idėja ir likimas tautų istoriografijoje“, kuriame rusiškašias LDK istorijos koncepcijas pristatė svečias iš Sankt Peterburgo doc. dr. Aleksandras Filiuškinas, o jam referavo doc. dr. Antanas Kulakauskas. Baltarusiškosios LDK vertinimo perspektyvos problematiką aptarė du Baltarusijos istorikai – prof. Hienadzijus Sahanovičius (Minskas) ir prof. Dmitrijus Karevas (Gardinas). O štai lietuvių ir lenkų tautinių kultūrinių ryšių bei distinkcijų Gordijo mazgą narpliojo garsus lenkų istorikas prof. Henrykas Wisneris su prof. Edvardu Gudavičiumi.

ULB koncepcijos sklaidai daug dėmesio skyrčiau ir 2007 m. gegužės 2 d. Lietuvos Respublikos Seime bei Varšuvos Konstituciniame Tribunole skaitydamas savo pranešimą „Gegužės trečiosios konstitucija: Lietuvos ir Lenkijos užmarštys“.

Dabar mūsų svarstomų problemų kontekste reiktų paminėti dar vieną įvykį – 2007 m. birželio 2 d. IAA surengtą seminarą „Senosios ir jaunosios Lietuvos susitikimai“, kuriame dalyvavo Gedimainaičių giminės palikuonis Paolo

Sanguszko bei kunigaikščių Radvilų giminės atstovai Mikołaj ir Maciej Radziwiłł.

Šiame seminare, skaitydamas pranešimą, aš kėliau klausimą, koku būdu galėtume Lietuvos užsienio politikos darbotvarkėje pritaikyti Giedroyco koncepciją, nes ji mums duoda labai tikslius orientyrus, kaip reikia elgtis Ukrainos, Lenkijos ir Rusijos atžvilgiu. „Senosios ir jaunosios Lietuvos susitikimų“ seminare skvarbių išvalgų suformulavo IAA idėjiniai partneriai ir nuolatiniai mūsų organizuojamų renginių dalyviai.

Ką tik mano išvardytus IAA organizuotus renginius drįsčiau laikyti apčiuopiamais Giedroyco idėjų sklaidos rezultatais, tuo pat metu rodančiais, kaip originali idėja gali atlikti savotiško katalizatoriaus vaidmenį.

Aurimas Švedas: Jūs užsiminėte apie IAA idėjinus partnerius, kurie esmingai prisideda prie IAA veiklos. Gal galėtumėte juos trumpai pristatyti?

Alfredas Bumblauskas: IAA veikla sunkiai įsivaizduojama be Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto direktoriaus prof. Raimundo Lopatos, Mykolo Romerio Politikos mokslų katedros vedėjo profesoriaus Antano Kulakausko, Istorijos instituto direktoriaus profesoriaus Alvydo Nikžentaičio nuolatinio bendradarbiavimo. Šie žmonės įvairiomis formomis labai daug prisidėjo prie IAA veiklos. Tačiau būtų neteisinga nepaminti ir kitų mūsų bendraminčių – profesorių Šarūno Liekio ir Alvydo Jokubaičio, daktaro Česlovo Laurinavičiaus....

Aurimas Švedas: Duodamas šį klausimą rizikuoju priversti Jus šį bei tą pakartoti. Tačiau nepaisant šio pavojaus prašyčiau Jus apibendrinti 2006–2007 metais IAA nuveiktus darbus. Kokie jau įvykę renginiai, konferencijos ar kitokio pobūdžio priemonės galėtų geriausiai išreikšti Jūsų vadovaujamos institucijos deklaruojamus siekius „atspindėti bendriausias istorinės kultūros permainų tendencijas“ ir formuoti „naujus Lietuvos tapatybės modelius“?

Alfredas Bumblauskas: Žvelgiant į tai, kas nuveikta per pirmuosius IAA gyvavimo metus, galima užfiksuoti keletą svarbiausių šios įstaigos iniciatyvų, kurias būtų galima vertinti ir kaip reagavimą į bendriausias istorinės kultūros permainų tendencijas, ir kaip bandymus pradėti naujos Lietuvos tapatybės konstravimo darbus. Šiame kontekste visų pirma reikėtų išskirti 2006 m. kovo 7 d. TSPMI surengtą tarptautinį seminarą „Kur dingo Gediminaičiai“ (jame dalyvavo prof. Feliksas Šabuldo iš Ukrainos, prof. Józefas Maroszekas ir prof. Janas Ostrowskis iš Lenkijos, prof. Hienadzijus Sahanovičius iš Baltarusijos). Taip pat norėčiau paminėti tų pačių metų liepą vykusį Lietuvos ir Ukrainos istorinės atminties forumą. Kaip taikliai pabrėžė prof. Raimundas Lopata, kurdami šį forumą, bandėme išmokti gyventi su gyvais LDK istorijos paminklais. Vienas pagrindinių šio renginio tikslų buvo inicijuoti virtualaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės archyvo kūrimo Vilniuje darbus.

Nenorėčiau tylomis apeiti ir IAA nariams labai intensyvaus 2006 metų rudens darbų, prasidėjusių rugsėjo 2 dieną vykusiu Lecho Kaczynskio vizitu į Lietuvą ir simboliškai užbaigtą dailininko Petro Repšio kūrybos albumo pristatymo mūsų visuomenei maratonu įvairiuose šalies miestuose.

2007 metus Istorinės atminties akademija pradėjo aktyviai dalyvaudama Gegužės trečiosios konstitucijos byloje. Kol kas paskutiniu skambiu

mūsų akademijos veiklos akcentu derėtų įvardyti birželį įvykusį Radvilų vizitą. Visų šių iniciatyvų bei renginių kontekstą kūrė arba atliepė LTV 2 eteryje kiekvieną savaitę transliuojama laida „Amžių šešėliuose“. Šioje laidoje buvo aptartos mano jau minėtos Gegužės trečiosios konstitucijos vertinimo kontroversijos, atvėrusios gilią prieštarą tarp mūsų visuomenėje egzistuojančių istorinės atminties modelių („Ar reikia Lietuvai švęsti Gegužės trečiąją?“). LTV 2 studijoje taip pat svarstėme lietuvių politiniam bei kultūriniam elitui pastaruoju metu labai aktualias problemas, kurių analizė gali turėti įtakos šiandieninės mūsų visuomenės tapatybės sanklodai. Šiuo atveju turiu omenyje laidas: „Kokio regiono centras buvo ir yra Lietuva?“, „Ar Rusija yra Lietuvos geopolitinė grėsmė?“, „Lietuvių ar Lietuvos tauta?“, „Ko ieškome Kaliningrado srityje?“, „Krokuva–Lvovas–Vilnius. Kaimynai ar giminės?“, „Ar Ukraina yra geopolitinis Lietuvos prioritetas?“

Jeigu jau pradėjau kalbėti apie televizinę veiklą, negaliu nepasidžiaugti tuo, kad juda laidos „Būtovės slėpiniai“ leidybos projektas. Šiuo metu jau yra pasirodę pirmi du planuojamų šešių skaitmeninių vaizdadiskų serijos „Užmirštoji LDK“ diskai „Ukraina LDK istorijoje“.

Aurimas Švedas: Dėkoju už pokalbį ir „Lietuvos istorijos studijų“ redakcijos vardu linkiu Jūsų vadovaujamai institucijai įgyvendinti kuo daugiau užsibrėžtų tikslų.